

Фото М. Биковця

Дніпро біля Межигір'я

ВНИЗ ПО ДНІПРУ

(нариси з подорожі)

Юр. Будяк

I

УВАГИ ПАСАЖИРАМ (ЗАМІСЦЬ ПЕРЕДМОВИ)

„Чуден Дніпр при тихой погоді!“ — Це давно вже сказано моїм земляком — Гоголем. Але я це давно знаю й без Гоголя. І теж давно збираюся проїхатися по великій українській ріці. Подивитися на неї по великій руїні.

Але й у мене, як і в Дніпра, є великі перекати, тоб-то — перешкоди. Особливо — три; три „нема“:

Перше — нема за чим їхати.

Друге — нема коли їхати.

Третє — нема за що їхати.

Що нема за чим їхати — це ще не дуже страшно: чимало в нас людей так їздять, і нічого: хай собі їздять, аби гроші платили.

Що нема коли їхати — теж не катастрофічна перешкода: багато є в республіці людей, що не знають, куди той час дівати.

А от що до грошей — біда.

Це справа — чисто спекулянтська. На жаль, до цього мене мама не вродила.

Правда, є один давно відомий спосіб їхати без грошей...

Відомий не тільки в наших європейських Європах, а навіть — у грошозвісній Америці.

Для цього треба мати довгі... вуха. (Довгі ноги — теж чудесна річ.).

Щоб стати відомим вухатим створінням. Не тим, звичайно, що ви думаєте... І що його сам господь бог любив... А — зайцем.

Колись, за блаженної пам'яті блаженного Миколи, такої дичини було пропасть.

Мені самому, мандруючи по світах, доводилося не раз перекидатися в таке миле створіння.

Тепер же на шкоду не тільки науці, а навіть кондукторам, ця дичина переводиться зовсім!

З одного боку,— через те, що пішла нова пошесть на свідомість та пролетарську совість.

А з другого — через силу капканів — Штрафів.

А це доводить до того, що коли свідомістю або пролетарською пошестю — чи то пак — совістю не слабуєш і грошенят калиточки — спеціально для штрафів — не маєш, то мчати зайцем — ні!

Не в'їдеш, брат! — Купуй квитка.

Чи на залізниці, чи на пароплаві — все одно :

Купуй квитка.

Отак таки простісінько: підійди вчасно до каси (тільки без „хомки“¹⁾...

Фото М. Биковця

Пристаць на Дніпрі

Постій належний час у черзі...

(А щоб не скучно стояти — перелазь на чуже місце, лайся, штовхайся, клич агента ДПУ, топчи людям ноги, сідай на чужі річі, проси закурити, сам давай, читай газету, — розваг досить!)

А як допхаєшся до самісінького віконця —

Купуй!

Торгуватися не треба — ціна звісна.

І зайвого з тебе не візьмуть — хіба якісь копійки...

Та й то — коли ти заздалегідь не розміняєш грошей.

А як не схочеш розважатися в черзі, або запізнишся —

Доручи цю справу носильщикові.

(Тільки замічай номер бляхи!) —

Тоді він тобі візьме й принесе.

Це все одно, що ти сам.

Тільки на коп. 50 або й на карбованець дорогше.

¹⁾ „Хомка“ — на мові нічних лицарів — ломик для відмикання кас.

Бо носильщик бере без черги.
І теж трудиться.

Отак і я купив.
Тільки що без носильщика.
І квиток III класи.
Бо я — птах невеличкий і
По-перше: здавна звик їздити в III-й,
По-друге: в III-й — значно дешевше.
По-третє: в III-й — цікавіше.
По-четверте: в III-й класі...
Та багато ще можна сказати про III кл...
Але це — як вернуся.

II

З КВИТКОМ У КЕШЕНІ

Пристань — мов збунтоване комашище.
(Мова йде про Київську пристань)
Чомусь нагадався Порт - Саїд... Сінгапур...
Правда, Київська — трохи менша.
І тут — не море, а Дніпро.
Але все одно — вода.
У всі боки метушаться комашки з подушечками.
Чи то пак — пасажир з деякими пакунками —
І довгою низкою сунуться на пароплав.
Здивований — дивлюся :
Пароплав — на моє щастя : великий — двохповерховий — і чепурний,
як у гостях хазяйська молодиця.
Над колесами — виразний напис :
„Комсомол“
Всюди — чисто, виметено й вимито.
І наново пофарбовано.
Так чудесно наново,
Що хто тулився до стінки чи до лавки —
Поновляв собі костюма.
Я не хочу дарового поновлення.
Тому шукаю собі притулку дуже обережно.
Тільки малий мій поновився на державний кошт.
Та що ти хочеш із малого!
Обережно шукаємо місця.
Але людей уже багато всюди на пароплаві.
І яких людей!
Як писав покійник Котляревський :
„... Були видющі і сліпі,
Були і штатські, і воянні,
Були і панські, і казенні,
Були миряни і попи“.

І хоч місців на цьому велетневі було ще досить,
Та... дістати їх було дуже трудно:
Кожний пасажир — мов на гнізді квочка :
Як тільки наближуєшся до лавки — він роздубається, як добра ко-
пця, розтепірює, яко мога, крила й на все своє дарове горло кричить :
— Кр - р - р - р. Кво - кво — кр - р - р. Тут занято !

— Скільки ж тут вас?

Він швиденько кидає навколо себе переляканим і разом — злим зором і, навіть не подумавши, переконано бреше:

— Дванадцять! (перебріхує)

або:

— П'ять! (недобріхує)

Смирено відповідаю:

— Ну, що ж! Буде тринадцять!

Або:

— То буде шість!

На таку заяву піднімається гвалт, — мов рябець до курника вскочив. Речі на поличках і лавках соваються, гуркають, піднімаються, падають... загрожуючи поховати й мене під собою...

Я не хочу дочасної та ще й наглої смерти.

Та й дитина моя... на кого залишиться?

Тому хапаю малого за руку та...

Як пани-поляки з України!

Але в сусідній траншеї — такий же бій!

А люди (чи то пак — пасажери) підходять та підходять!

То там, то тут злісно лунає:

— І куди їх стільки пре?

Я смиренно — аби заслужити ласки в якоїсь квочки — ввічливо кланяюсь і відповідаю:

— Та туди ж таки... куди й вас!

Якесь бабидло, сидячи на цілім вагоні річей, злісно пильнула — відрізала:

— Я — додому!

Легібно мовлю:

— Ми — теж додому!

Бабидло збентежено прискає:

— Хіба може бути в один бік стільки домівок?!

Я почитаю старість і величні постаті...

Тому так же чемно, як і перше, відповідаю:

— Такий уже, бабуню, чудний світ, що в ньому домівок — в обидва боки однаково: чи їдеш туди, чи їдеш сюди...

Хто захопив собі добре місце — сміється.

Хто ще не вмостився — дихає на мене побожим духом бабуні й загрозливо роздимає крила.

Я показую свій квиток, божуся зотлілими лаврськими мощами, що він — справжній...

Показую квиток і свого малого...

Але дарма: курник не вгаває.

Вигнанцями сунемось далі...

.....
Втикаємося коло вікна, проти якоїсь сугубо скромної й благообразної „барішні“.

Так, принаймні, називали її мої нові сусіди.

„Барішня“ через вікно говорить з другою, що стоїть на пристані:

— Так ти же, Ельза, піші!

Руда й веснушкувата Ельза відповідає:

— Да, да! всьо напишу!

— Піші і за консерваторію... що там будет... Вот мама удівиться, когда пріеду... Не забудь о консерваторіі пісать... А я буду іграть теперь целое лето... догонять пропушенное!..

Ельза киває рудою головою:

— Да, да! Ну - да!

— І достань мене непременно ету книгу... как ее... по політической економії... она називається азбука...

Мій новий сусіда — студент — киває на „баришню - консерваторку“, пухку, як пампушка, й кидає мені:

— Да... консерви з неї може були б і добрі... а іншого чого — ніякою азбукою не вишкребеш...

Замовкаємо.

Чи скоро ж рушить наша машина?

III

ПО ВОДЯНИМ ШЛЯХУ

Нарешті — реве третій гудок:

Пароплав двигтить, колеса здувають піняві буруни.

— Повний!

Пристань звужується й тікає назад.

Публіка нашвидку вмощується й висипає на палубу.

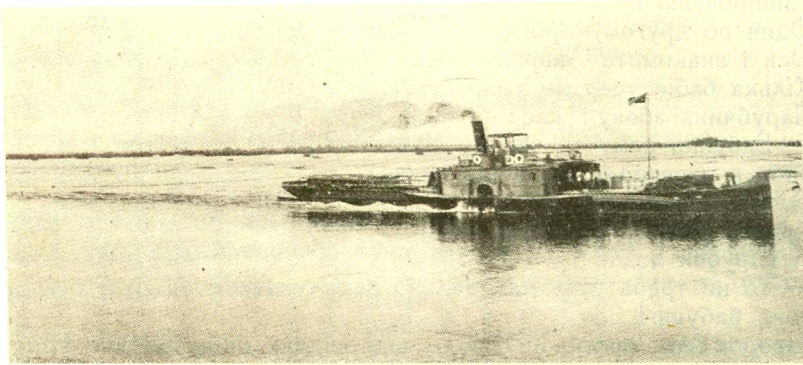

Фото М. Биковця

Пароплав на Дніпрі

Праворуч, на стрімках узгір'ях, пишається червоний Київ.

Ліворуч — постелилися бесконечні дніпровські низини.

А просто — широкий, мілкий, і все ж таки дужий Дніпро.

А над ним — ряди могутніх залізних хребтів — Київські мости.

Публіки ще більше висипає на палубу, щоб роздивитися недавню працю київського робітництва. —

Ланцюжний міст.

З усіх боків чується здивовано - задоволене:

— Оце той самий?

— Що поляки зруйнували?

— Оце вже його відбудовано?

Два робітники з Ленінської Кузні, що їдуть у відпуск, зі скромним задоволенням відповідають:

— Еге, це ми будували.

Їх обступають.

Щедро сипляться запитання, охочі відповіді.

Коротко, але сильно з'ясовуються всі труднощі, що їх довелося зазнати радянським будівничим.

Навколо виблискують, мов надто освітлені, лиця —

Чути, де - хто з захватом:

— Молодці хлопці!

Але розмови раптом перериваються вигуком вартових.

— Гей товариство, заходьте до пароплаву!

Публіка невдоволена.

Знижуючи плечима, запитується:

Чому це?

— Чому не можна бути на палубі?

— Чому це перед мостом заганяють публіку в пароплав?

В гурті збоку, де надто настирливо лунає це запитання, чується виразна відповідь:

— Чому? А щоб ти своєю розумною головою не вчепився за ферму залізну... Добре, як голова одірветься — шкода невелика! — а як ні? (бо вона в тебе здається, добре пришита) — тоді й стій цілим пароплавом... І пароплавові й людям задержка...

Розсипається іскристий сміх.

Палуба пустіє.

У зачинені вікна, мов курчата на шуліку, публіка зазирає вгору: дивується на могутні залізні мережки, що високо й сміливо перекинулися через дніпровські води.

Один по другому проїздимо мости.

Ось і знакомита Лавра.

Кілька бабів усердно христяться.

Парубчина збоку гукає:

— Бабуню, кому то ви там махаєте?

Баба з пересердя необачно кидає:

— Дурневі — такому, як ти!

Кругом регіт. Баба пече раків.

А парубок додає:

— То не треба було так далеко замахуватися... Я ж ось під бочком стою, бабуню!

Засоромлена своєю невдалою відповіддю, баба швидко христиться й сідає.

У збаламученім натовпі починаються розмови на релігійні теми.

Таранкуватий, з ріденькою борідкою міщанин, наскрізь очевидний спец-спекулянт, побожно бурчить:

— І хоти добра тепер!.. Коли всякий тобі блазень — на бога! Носа ще не тямить висякати, а теж... натякає... сквернить...

— Ну, тобі то, дядьку підперезаний, тепер добра — мабуть більше, ніж раніш.

„Підперезаний“ кидає гострого косяка на свого образника й напівголосу бурмоче сусідові:

— Отак і на Кавказі було: сіла собі комунія, колектив значиться, і давай орати: чи то неділенька, чи свято — орють, роблять! Та все посмішки, та все глум над святощами... Так ото й скоїлося: шістдесят десятих градом витрощило!..

З боку насмішкувато чується:

— Тільки в самому колективі?

Міщанин резонно відповідає:

— Зачим? — І в інших місцях побило чимало.

— Теж — у „Комунії“?

— Зачим? — Ні, то люди богобоязні!

— Так чому ж і їм побило?

Міщанишка нахабно відповідає:

— Та так уже — через безбожників!..

Кілька душ регочуть.

— А ти ж, підперезаний, до яких належиш до „комунії“ чи до куркулії?.. В тебе теж... пика градом подовбана!..

Міщанин невдоволено поправляє:

— Це — від бога!.. з роду...

— Значить, тебе ще з роду позначено, угодника такого? Накласти б оце тобі всією „комунією“ під саму зав'язку... оцим (показуючи кулака) градом, щоб ти не молов чорт батька твого зна, чого!

Баба наспіх христиться й голосно зітхає:

— Ох, дух святий з нами!..

Мій малий, який тільки що заглядав тут у клітку з голубами, вставляє й своє слово:

— Дивіться, бабуню, як он святі духи понапаскуджували!

Баба бликає різким, як серп, поглядом і скрегоче:

— І не згинуло ти ще маленьким!

— А ні,— кажу — бабуню: росте... вам на втіху!

Баба пускає цілий заряд блискавиць і шипить мені:

— Тішся вже ти ним, старий дурню!.. Споживеш!..

Мій малий (йому лише 9 років) сідає поруч мене й по дитячому „нишком“ — що всі сусіди чують — здивовано запитує:

— Тату, хіба й старі... дурні бувають?

Навколо гремить регіт.

Міщанин стрімляє своєю машкару у вікно, а баба шипить,— мов проймає довгою шпичкою:

— Гадючення... Гадюка гадюку й виплодила...

Але її забиває жвавий сміх:

— Слабо діло вашого, бабуню, господа бога! Просвистав він з Миколою свою паравію!.. Кришка! Ось поспитайте -но цього хлопчика!..

Баба мовчить.

Релігійний диспут скінчено.

І найбільшим аргументом перемоги залишився 9-літній хлопчик,

IV

НЕ ЗОВСІМ ПОДІБНИЙ ДО III-го

Ми знову вилазимо на палубу.

Погода — на прочуд!

Велике червоне сонце тихо пливе позад нас на заході.

Воно червонить половину світу позад нас і врочисто пливе в тихім і запашнім повітрянім океані.

Як велетенська казкова Жар-птиця, воно променистим прапором пливе над великим червоним царством.

Червоним не тільки зверху, а й у середині.

„То наша кров горит огнем“.

Київ лишається геть позаду, а збоку плывуть і плывуть прекрасні береги дніпрові: з лівого боку стеляться без кінця пухкі й барвисті килими низин, ось і місце, де мене 1906 року п'яні козаки вішали... а з правого — то стрімкі, то положисті, то хвилясті кручі

Часом ці кручі прорізуються глибокими ярами, мов проваллями, де по ребрах позвисали тисячепудові плитки глини й потроху звалюються вниз.

Вони все більше й більше забирають у селянина поле й потроху засувають — замулюють Дніпро...

Задумливо звисають оті грудоміахи.

Примушують вони і всякого вдумливого глядача задуматися.

Ці кручі справляють величне вражіння, але й викликають не зовсім величні думки.

Так. Над цим треба задуматися.

А пароплав, покірний могутній машині, бурхає й бурхає вперед, по шляху великого майбутнього.

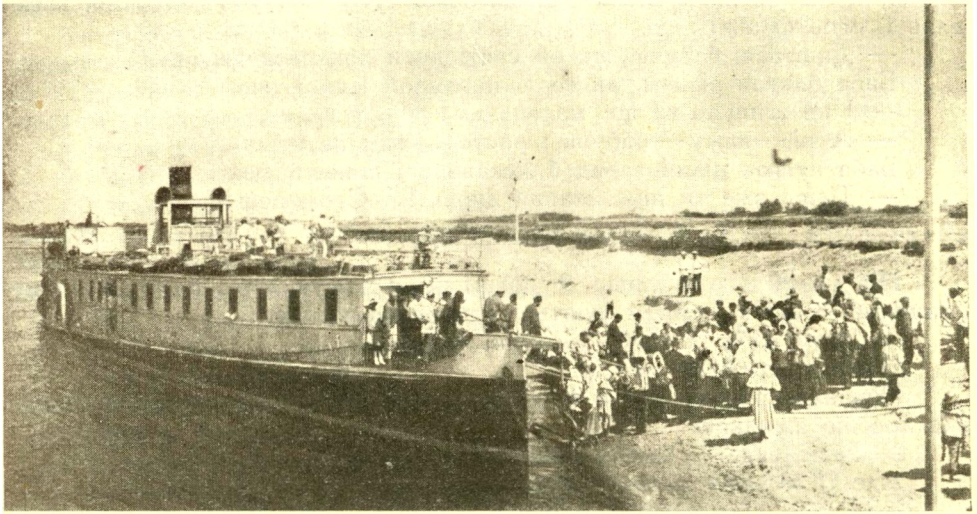

Фото М. Биковця

Невеличка пристань за Київом

І ця плавба, й оці прорізані ярами кручі нагадують мені фіорди Норвегії — зубожені північню гори скель, де за часів Кривавого Миколи довелося блукати мені й частенько згадувати оці самі дніпровські кручі...

Так недавно це було!

А ціла вічність минула!

Казка!

Велика більшовицька казка!

„Vive le drapeau rouge!“¹⁾

Як гукнув я з одним французьким робітником на вулиці Парижу в зовсім інший день —

Чорний день —

День убивства Жореса...

Так недавно це було!

Здавалося, й кінця йому не буде!

І ось — казка!

Червона казка!

Vive le drapeau rouge!

V

ЧУДНЕ Й СУМНЕ

Кілька селян замислено дивляться вниз, на читку роботу машини — мозок і м'язи робітника.

¹⁾ „Хай живе червоний прапор!“

Сильна машина суворо побликує своїми крицевими руками з теплих сутінок трюму.

Ім у лад б'ють колеса пароплаву й бунтують широку й спокійну Дніпрову воду.

Ми швидко біжимо на схід, назустріч вечорові.

Над палубою сутінки потроху звішують свої прозорі крила.

Вартовий, позираючи вперед і вбоки, проходить на ніс.

Другий посувається на корму.

На дорозі йому перешкода —

Впоперек пароплаву лежить якась довжезна „фігура“:

Простягнувши над головою руки й витягнувши ноги, вона ніби хоче перелягти всю палубу.

Вартовий жартовливо — суворим тоном гукає:

— Ну, розлігся тут. І пройти не можна!

„Фігура“, не рухаючись, відповідає:

— А ти помалкуй! Знай — стережи!

— Кого? Тебе?

— Розуміється! Не тебе ж ти тут стережеш!

— Та й не тебе ж!.. Персона тоже обізвалася!..

— А от і мене! І нащо тебе тут поставлено, коли ти не знаєш навіть, кого везеш! Кого ти охороняєш?

— Та тебе ж — небезпеку громадську!

— Ах ти дура! Охороняєш, а не знаєш кого! Та ти ж везеш представника всісвітнього пролетаріату!

Навколо — регіт.

Вартовий, затримуючи сміх, питає:

— Чому ж — не київського, не всеукраїнського, а всесвітнього?

„Фігура“ підводиться, ростепірює поли й штани й навчаючи зауважує:

— Чому всесвітнього? Дура ти! Тому, що — бачиш — у мене все світиться!

Сміх шумливим буруном перебігає палубу, зворушує навіть далекі й темні закутки.

„Фігура“ остільки була мальовнича в своїм „ажурнім“ убранні — ніби встала з набережної Неаполя.

Вартовий прикурює у „представника всесвітнього пролетаріату“, притискує цигаркою в кутку рота свою усмішку й голосно гукає:

— Ну, товариство, заходьте вниз! Надходить ніч.

Публіка неохоче підводиться йти.

„Фігура“ важно розставляє ноги й менторським тоном кидає вартовому:

— Молодець! Знаєш своє діло! Після зміни зайдеш до мене... Там доложиш... Коробку з - під папірос получиш!..

У пасмах дружнього сміху спускаємося вниз.

Пароплав увесь виблискує вогнями електрики...

Огняні хвилі мережаться з обох боків, ніби жевріє й палахкотить побунтована вода.

Ми довго стоїмо на нижній палубі й милуємося красою чудесної ночі на Дніпрі

Ночі, налітої бадьорячим повітрям, ласкаючим шумом пароплаву та пронизаної вогнями зорь електричних лямп.

Нарешті публіка заворушилася — ми в кількох верстах од Трипілля.

Багатьом треба тут уставати.

А решті — захопити вільні місця для снання.

Наш „Комсомол“ — великий, важкий і навантажений — кілька разів черкає дном. —

Наближаємось до небезпечного перекату.
Публіка трохи хвилюється;
— Ех, обмілів старий!
— Коли б тут не сісти!
— Коло керма надто зелений керманич!
— Яюсь перехопимось.

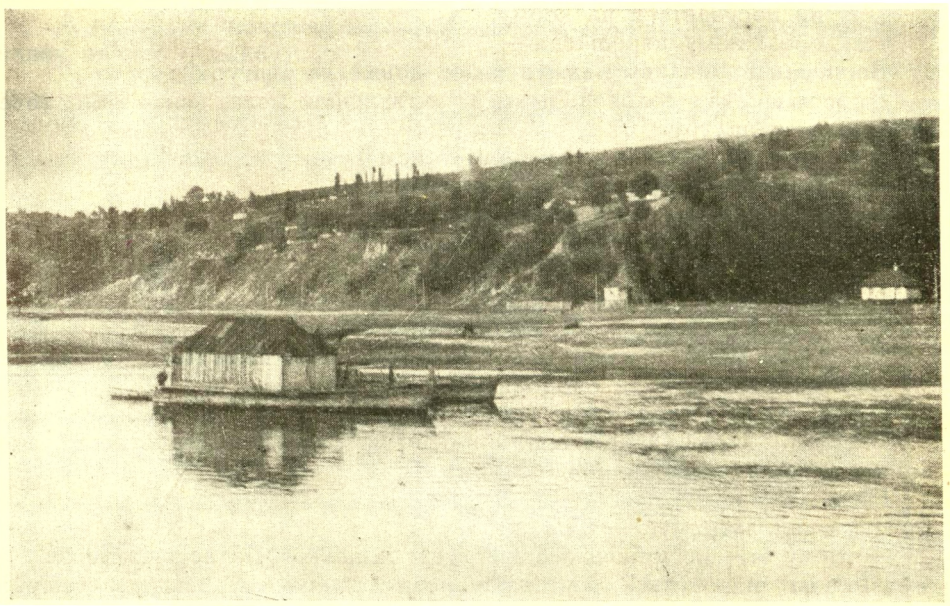
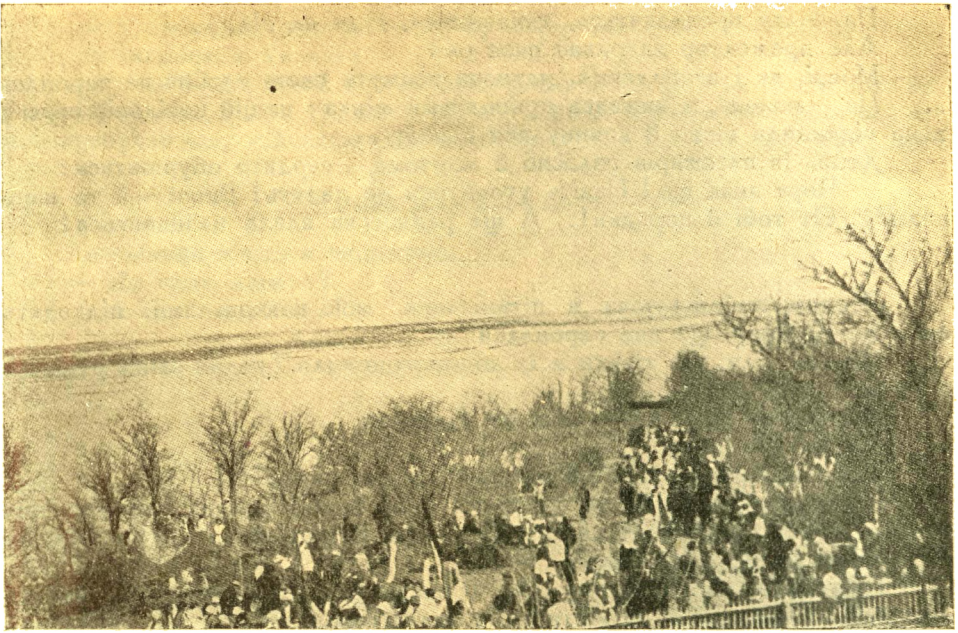

Фото М. Биковця

Млини на Дніпрі

Ох, це наше „яюсь“.
Зацікавлено зоримо на тички з правого боку води.
Пароплав летить.
Разів зо-два його прихвачує до дна, але він іде на всю машину,
і ми звиваємось на ходу.
Нарешті, з маху, стаємо...
Колеса голосно ще який час ріжуть і бунтують воду.
Але пароплав — навіть не двигить —
Ми ґрунтовно стоїмо...
Публіка стурбовано сновигає по-над бортами...
Матрос уважно мацає довгою тичкою під правим бортом.
— А ну, хлопці, скидайте штани та в воду!
Але жарти швидко гаснуть: перспектива стояти кілька годин —
жартами не віє.
Матроси стурбовано вештаються по палубі, але машина засто-
порюється.
Публіка покiрно вмощується спати.
На пароплаві залягає тиша...

(Далі буде)

Дніпро з могили Т. Шевченка

ВНИЗ ПО ДНІПРУ

(Вражіння з подорожі)

Ю. Будяк

(Закінчення)

VI

НЕЗВИЧАЙНІ ПРИГОДИ

Я самотньо сновигаю по палубі й трохи трівожно міркую про несподівану затримку :

„Опізнитися приїздом — значить утратити замовлену там підводу... А їхати далеко... Ніч буде, а я — з малим“...

Але я звик до багато гірших несподіванок життя.

Тому — як піонер :

— Завжди готов!

Раптом чую геть на воді жіночий крик відчаю :

— Ой... ой... ряту-у-уйте!..

Чути поруч грубі голоси, що ніби придушують жіночий голос.

Крик — явно тонучого.

Здалося, що на воді напали когось бандити.

Звертаюся до команди.

В мент — од борту відривається й летить у темряву шлюпка.

А навздогін — полетів сильний сніп світла з прожектора.

Він уп'явся в те місце Дніпра, де відбувалася невідома драма і ніби переніс її на сцену освітленого театру :

Матроси, борючись, тягли втопленицю в шлюпку, а втоплениця виривалася і з галасом кидалася знову в воду!..

Кілька хвилин у світлі прожектора, мов на екрані, йде завзята боротьба з істеричними жіночими вигуками...

Пароплав прокидається, хвилюється, гуде як рій.

Але прожектор закриває своє око :

Мокрі, як і втоплениця, матроси всажуть свою здобич на пароплав.

Це — молода, з якимисьь випадками жінка ; на цій невільній стоянці вона відчинила вікно й викинулася в воду...

Хтось із пасажирів голосно й жартома — сердито обурюється :

— Чорт знає що! Навіть утопитися не дадуть! Вночі — й то вищупили!.. От тобі й порядки!.. А ще радянська влада називається!

Згодом, поблискуючи в п'ятьмі ночі, мов казкові змії, підходять, один по другому, ще два пароплави.

Ми так сіли, що тільки з їх допомогою коло 7 годин ранку рушаємо з місця.

Ми стояли за 8 — 10 верст от Трипілля.

Трипілля!..

Так і запорхали думки й слова коло цієї назви!

На пароплові, як на те, трапився один з ліквідаторів трипільського осиноного гнізда : майже до самого Трипілля розповідає він про жакливі події тієї знаменитої ліквідації.

Підходячи до пристани ми бачимо ще подекуди сліди колишніх боїв і мимоволі переглядаємо не тільки трипільську культуру, що її розкопки провадяться поблизу пристани, а й велику трипільську трагедію, що досить відома киянам...

Але все те давно й безповоротно лишилося позаду!

Над пристанню, як символ пролитої крові й перемоги, гордо роздирається в повітрі червоний прапор.

Остільки просте, оскільки й непоборне горить на нім :

УРСР!

Ми замислено оглядаємо щедро політі кров'ю кручі...

Що під ними йдуть розкопки Трипільської культури.

Vive le drapeau rouge!

Великий, але проворний „Комсомол“ швидко приймає в Трипіллі чималий вантаж і швидко пускається далі вниз.

І знову біжать нам на зустріч спокійно - прекрасні Дніпрові береги.

І мальовничі хатки, і взгір'я, і взлісся по боках...

І довгохвості „черпалки“.

„Черпалки“, що хапливо й старанно розчищають старому Дніпрові шлях, замедбаний за час війни й перших років Револуції.

І трудно пізнати місця, де ще недавно була пустиня!

Творчий дух пролетаріату все могутніше шагає над розбудженим Дніпром!

VII

ВЕЛИКА МОГИЛА

Немає худа без добра :

Не застрянь коло Трипілля — проїхали б Канів уночі.

А тепер — проїдемо його опівдні.

Публіка заворушилась : не тільки канівські пасажири — їх дуже мало — а майже все населення нашого плаваючого міста.

То там, то тут чується на всі лади : „Канів“.

Але не в самому Каневі річ, хоч його й поносять...

* Тому публіка й радіє, що ми швидко кидаємо Канівську пристань.

Увага пасажирів нижче — там, де заспокоївся безпокійний дух великого революціонера України.

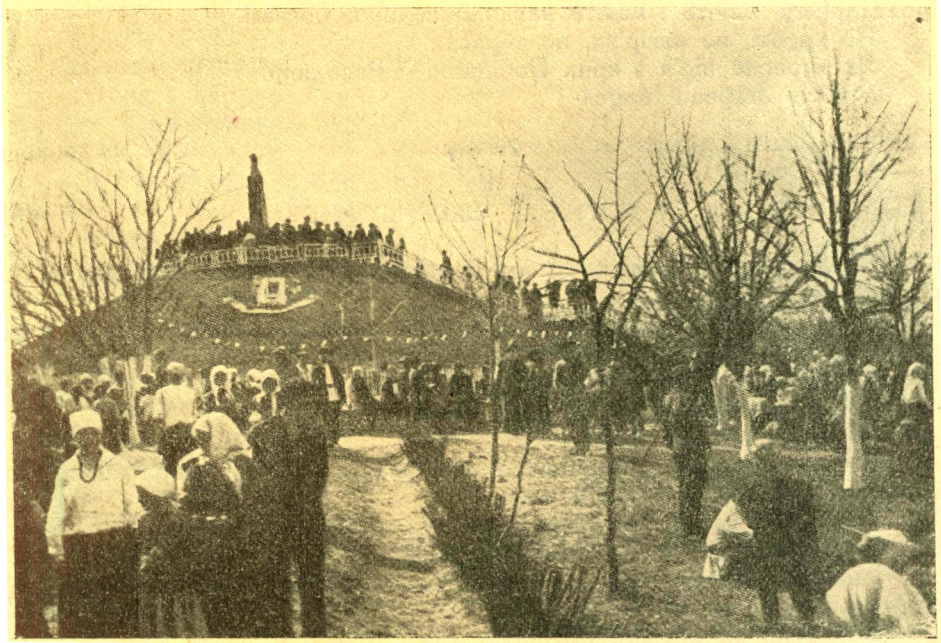
Тому то багато очей гостро врізуються в правий берег, напружено вишукуючи того місця, тієї могили, де навіки заспокоївся розтерзаний фельдфебелем всеросійським великий борець усих покривджених царатом—

... На могилі,
Серед степу широкого...

Ластівками в'ються запитання:

— Де саме могила?

— А де же могила?

Свято на могилі Шевченка 2 - V 1928 р.

І не питають, чия...

Бо всім відомо, що тут лише одна велика могила, про яку може бути мова у різноманітній публіки, що випадково зійшлася тут на „Комсомолі“, простуючи невідомо звідкіля й невідомо куди.

Ось над берегом хата.

Коло неї — арка живих зелених воріт, повитих червоним.

Крізь ворота біжить горою стежка, обтикана червоними тичками.

Біжить по хребтові вгору, повертає праворуч — до других, поставлених пролетаріатом воріт.

А за ними — велика могила.

А над нею — високо знялося одлите робітниками погруддя того, хто поклав своє життя за трудящих.

А це що?

І хребет, і тераси, і могила обсіпані різноколірними рухливими крапками.

А помеж ними й над ними — червоні прапори.

І гремить подібно музика.

І співи :

Заповіт —

Інтернаціонал.

Інтернаціонал —

Заповіт.

Як два великих сріблясто-крицевих мотузи — робітничий і селянський — що музично сплітаються вічним, непорушним плетінням. . .

Ми всі стоїмо зачаровано й дивимося. .

І співаємо те й друге —

Доплітуємо міцний побідний мотуз єднання.

В багатьох на очах — роса радощів.

А червоні прапори, плаваючи в музиці й співах дітей великої сім'ї пролетаріяту, мають і мають навколо великої могили.

По хребті, по взгір'ях, по терасах.

Як червоне пір'я з крил Побідниці — Революції.

Vive le drapeau rouge!

VIII

ЖИТТЬОВЕ, НЕПЕРЕГОРІЛЕ

Знову сонце, зелені простори берегів і радісно-хапливий шум-плюскіт машини.

На палубі, на самісінькім жарисі простеливши свиту, лежать горілиць двоє замашних селян.

Один — літ 22-23, другий — літ під 40.

Це — коли гадати по їх підборіддях.

Бо лиць їхніх не видно.

Лиця, з лоба до підборіддя, вони понакривали від сонця кашкетами й лежать собі поруч, плече в плече.

Молодший навіть ногу свою закинув на живіт старшому.

Комфортом і родинністю віє від них.

І ніяк не звязується з їх позами тон і тема гарячої спірки, що провадять вони, очевидно, давно вже.

Молодший із-під картуза палко ріже:

— Говори. . . А як би не робітники, то ні чорта ви не зробили б. Так і чухали б досі свою матню! . .

Старший із-під свого картуза, не хапаючись, відповідає:

— І чого ти, дурний, гарячишся? А що б робітники зробили без нас? Скільки там їх було? Хіба не ми з гвинтовками в руках. . .

— Ви? Та щоб не робітники, то хіба б ви. . . змогли zorganizуватися й. . .

— Та ти слухай, що я тобі кажу: селяни, що правда, спочатку були той. . . не зовсім. . .

Молодший закидає опонентові ще й другу. . . ногу на живіт і перебиває :

— Скажи ти мені ось що: ти зараз їдеш?

— Іду. То що?

— Ні, ти скажи: їдеш?

— Ну, я ж кажу: їду!

— А поїхав би ти, щоб робітники не справили пароплавів, залізниць. . . Поїхав би?

— То що?

— Та ти скажи: поїхав би?

— Ні, не поїхав би. . .

Одна нога знову сповзає з живота на палубу і власник її задоволено підсумовує:

— Ну бач!.. А ти спориш!

Старіший, також не рухаючись, питає:

— А робітники тепер їдять?

— Ну, то що?

— Та я тебе питаю: їдять?

— Ну, їдять.

— А раніше... ну, кільки років тому,— їли?.. Не ходили вони по селах та...

— Ну, то що?

— Та ти кажи мені: їли?

— Ні.

— Ну, бач!

Хвилинна павза.

Обидва картуза лежать нерухомо, тільки з-під одного чується:

— Ти жниваркою ду-
маєш, чи косою?..

Я йду до іншої купки
людей.

Підозрілої професії
тип нахабно-самовпевне-
ним тоном розпинається:
— Конешно, спеку-
лянти — его ужасное дело!

Щоб видати себе не
тим, чим він є, і щоб по-
дати собі авторитетности—
він силкується „русить“ на
всі свої хижацькі щелепи:

— От этой самой спе-
куляції страждають і сожалеваються все поголовно: і найбедствуючіє
християни і наші пролетарські робічє...
З боку на нього падає громом:

— Та ти ж сам — спекулянт розапахтемський! Я ж тебе знаю добре!
Ти ж...

Але „тип“ перебиває:

— Конешно, я ж его самое й говорю. Я сам сознательно понимаю
ето і сожалеваю вісьма, но, конешно, тут, граждани, такое дело: я — не
рабочій, которий сознательность маєть упольне, да й положеніє мое...
можна сказать, акурат — безремесное... Што б я, скажем примерно,
какой-буть металіст чи бухгалтер, ну, тода... Я сознаю, конешно, што
ето вредное дело — спекуляція значитьсья... потому, примерно, й говорю:
покамість ми нісознательной ілімент у масі...

— А коли в тебе стає „сознатільності“ розуміти паскудство то й
не роби його!.. А то — розпустив! Ось, мовляв, який я!.. Воша вак-
зальна!..

— „Тип“ ховає голову в плечі й нагинається до своєї корзинки.

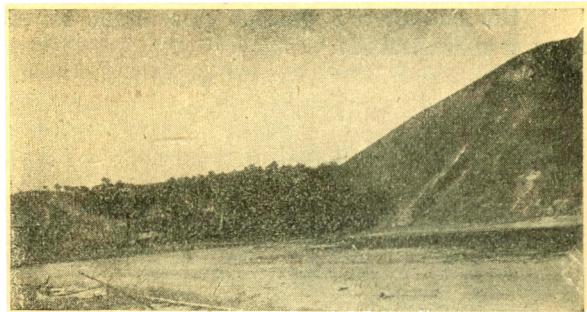
Де-хто глузливо підморгує йому в спину.

Йду далі.

В затишному куточку два подібних типи хвастають один перед одним
„ділами“ в голодні роки...

Як їх заарештували, задержували їх „товар“...

— А раз так три вагона с мукой і картошкой. Я, конечно, своего
добілся, викрутілся, но ето било замечательно гремучее дело.

Дніпро біля могили

Гидко слухати! Починає нудить...
Але ми підходимо до пристани.
Гудки...
Сходні...
Метушня.
— Малий!
— Полний!

І сильна машина „Комсомола“ знову швидко несе нас униз.

ІХ

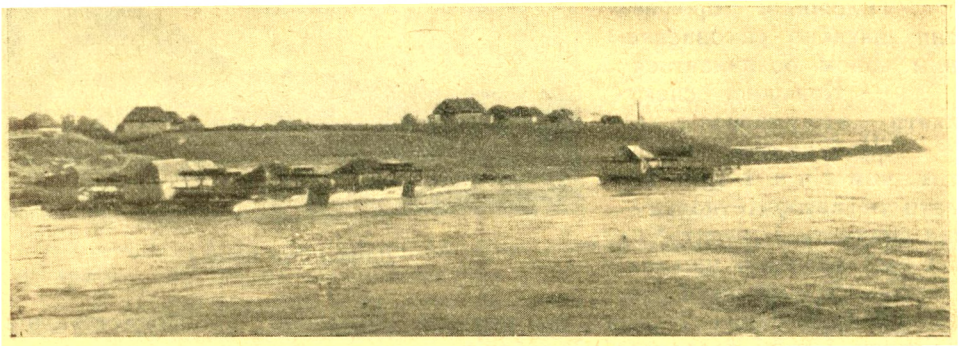
ХАЗЯЇН

Я спостерігаю одного дідка.

Селянин — як полагається: не хапливий, спокійний, у світлі, шапці й з клунком.

— Їдеш на день, а бери хліба на тиждень.

Він спокійно й уважно розглядає на пароплаві все: і стіни й підлогу й підпорки...

Млини на Дніпрі

Навіть руками пробує — чи міцно стоять?

Точнісінько — новий хазяїн у новій оселі, що досвідченим хазяйським оком перевіряє, чи все гаразд улаштовано й попригнано.

Розблакуємося:

— Гарний пароплав?

— А не злий. По хазяйському зроблено!

— І йде непогано.

— А ні, що й казати. Тільки...

— Що?

— Тільки... дорогувато трохи проїзд... Раніше, бувало, за карбованця або й полтинника їдеш, а зараз — два вісімдесят і п'ять!..

— А ви, дідуню, хочете, щоб зразу...

Дідусь перебиває:

— Знаю, знаю, що скажете. Я те й сам добре знаю й розумію, товаришу — чи як там тебе назвати. Я к тому тільки кажу, що вжитки в нас зараз на селі ще не той... Не обросли ще ми, як слід... Єдине — через те й кажу...

Дідусь усміхається ласкавою родинною посмішкою, як давній предавній мій приятель, і додає:

— Я, не криючися, скажу тобі по правді: незлий колись я був до більшовиків... до Радянської влади... Навіть рушницю в руки брав: або накласти головою, або позбутися комунії...

І він засміявся, як спогадові про дурниці свого дитинства.

— Ну, а зараз, дідуно, ви певно вже цілого кулемета в руки берете, правда?

— Ні, кулемета, що правда, бере до рук, тільки не дід, а його син, — це б то — мій син... Бо в червоній армії служе... Це вже другий... А я, на старість, уже не з кулеметом, а з колективом... Третій рік у колективі працюю...

— Ну й що ж?

— Та... сміялися, звичайно, з мене люди... спочатку... Здорово сміялися. А тепер...

— А тепер плачуть?

Дід сміється:

— Та вони й не плачуть але й сміються вже годі... Побачили, що з посміху люди бувають. Тепер уже чимало тих сміхунів і до колективу просяться... та й увійшли вже де-хто.

Так. Тому то так по хазяйському він обмацував пароплава.

Він уже вростає в радянське будівництво, це вже його снасть, його — робітниче-селянське майно.

Тому то й треба перевірити рбочною рукою.

— А що трохи дорого, то це ми, слава богу, розуміємо й сами добре, через що... То так собі, до слова, сказалося...

Мій малий, що вже засябрував із дідусем, здивовано запитує його

— Хіба ви, дідуно, теж богу молитесь?

Дідусь променистими очима запитливо позирнув на мене, пстім — на малого й жартома відповів:

— Я, синашу мій, з отим богом ні брат, ні сват: як мені було погано — він мені нічого, а як мені стало добре — я йому нічого. Так і живемо!

І він обсипав нас надзвичайно ласкавим смішком.

— Хто до Черкас — приготовте білеті!

Черкаси.

Тут уставати й нам і дідові:

Виходимо.

Малий попереду несе дідового цїпка.

Троє цікавих поколінь стикнулися в цій подорожі.

В одній подорожі!

У великій подорожі нашого великого Союзу!

На березі я турбуюся про підводу, чи не втекла.

Дід розважає:

— А я — пішки. Пішки — не буде замішки.

— Але в мене й вузол і хлопець... а дорога далека.

Дід прощається й радить:

— Тільки не запізньоїся на підводі в дорозі... бо тут є ледащо одно... Та й не одно може... Жартують часом...

Х

ПО СТАРІЙ ДНІПРОВІЙ ПОСТЕЛІ. БАНДИТ І СПРАВЖНІЙ ГЕРОЙ

Але підвода ще не втекла, та надходить вечір.

А засторога дідова сказана була зовсім не в жарти.

Отже ми з малим весело вмощуємося й радо їдемо нашим новим шляхом.

А шлях цей — завойвана й покинута Дніпром місцевість, що верстов на 15—18 простилається тут з лівого боку. Вона рівна, як стіл, як у ставку вода.

Тільки пісок, пісок, пісок...

Робота Дніпра за не одну сотню літ.

Ми їдемо на лівий бік, довгим до втоми, Черкаським мостом, що простягся через кілька широких дніпровських рукавів.

„Єзда шагом“.

Тому, доки не зайшло сонце, любуємося на чудесні краєвиди й на виразні написи в багатьох пунктах мосту, червоним по білому, на окремих таблицях:

Палити цигарку
надзвичайно
забороняється

Малий обурюється:

— Хіба ж так можна писати!

І домагається червоного олівця, щоб справити написи.

Я довожу, що 1) всіх помилок ми не можемо виправити, а 2) —

нас можуть ще заарештувати: подумає варта, що ми моста хочемо зіпсувати...

Нарешті, безконечний міст кінчається. Але кінчається й вечір, і ми, разом з ніччю, в'їздимо в пісчаний перелісок.

Чудесний випадок для бандитів!

Повозка ледве посувається в глибокому піску; малий дрімає; в тиші такого оточення трохи моторошно.

Виступ на могилі Т. Шевченка Київської капели кобзарів

Але й говорити незручно: голоси, що так лунають у тиші ночі, можуть легко притягти увагу бандита, раз він тут є.

Тому я мовчу, — тим більше, що мовчить уперто й мій хурман.

Луки, кущі, очерети й п'ятема хмарної ночі.

Через годину проїздимо ледве помітні хатки, ріденько розсіпані по високих кущах. Село Самовиця.

Ні вогника, ні гомону, ні собак.

І знову — луки, очерети, кущі.

Мій хурман обзивається:

— Отут частенько хазяїнує Лимар.

Я догадуюся, що то за особа, але перепитую:

— Який Лимар?

— А такий: зустрине, повиймає все, що в вас є... зайвого та й піде собі. Оце такий Лимар.

— І давно він тут у вас?

- Та давненько вже... Років зо два — зо три.
- Та оце й досі не схопили його?
- А як ти його схопиш? Не такий він, щоб дався спроста схопити... Та й не один він... А кругом, бачите, які хащі? Тут і вдень одшукати трудно...
- Та все ж таки щось робиться, щоб його піймати?
- Нічого з того не виходить: коли приходять скрута — він перебірається або на острови Дніпровські, або на той бік Дніпра на Київщину.
- Але все ж таки — два роки. За цей час можна б зловити.
- Та мабуть не напосідають на його дуже, бо він не з дуже злих: він більше спекулянтів та багатих чистить, а бідноту — ні. Що він візьме з мене?
- Все ж таки... А давно була його остання робота?

На палубі пароплава „Петровський“ по дорозі на могилу

— Ні кілька днів тому: ярмаркових кілька душ обібрав на оцій самій дорозі.

— Вночі?

— Ні, вдень.

— Та й що?

— Та й нічого! Ще й до міліціонера одного заходив... Не було дома, тільки жінку перелякав: каже: „скажи своєму чоловікові, що я до нього ще зайду“... А оце в понеділок трьох чоловіків убив у сусіднім селі.

— Як же так?

— А так: зайшов у хату — ще, здається, був голова сільради — там їх троє було, так він усих трьох і бацнув... Один таки вичухався, а двоє — на смерть.

— І так таки нічого йому і не зробили й досі?

— Та, якось, місяць тому, зробила йому засідки міліція та й застукала в хаті... Лимаря й двох чи трьох його кумпанців. Ну, стріляла на їх і хату спалила. Думали — кінець. А згодом виявилось, що Лимар живий — живісінький, тільки в руку поранений. От він і знову за своє...

Весела мені випала дорога! А нею їхати ще верстов 15.

Але страх — тільки спочатку страх.

То ж і Лимар потроху відійшов собі геть.

Бо далі виявилось, що мій хурман — пожалуй більше знаменитий, ніж місцевий бандит — Лимар.

Ніхто б і не подумав, що під його, більше ніж скромним, зовнішнім виглядом ховається справжня знаменитість.

І тим більше приємно було, що ми з ним ніби трохи знайомі: навприсядки через дорогу дядько.

— Тоб-то: він активний учасник знаменитого повстання саперів у Києві, 1905 року.

А я в той час, і в Києві ж, лаштував справу з другого боку й трохи знайомий був із саперами.

Ну, тепер уже й Лимаря забули.

Почалися спогади,— пожалуй страшніші за Лимаря.

Він розказав, як їх у глупу ніч водили на розстріл до косо́го каноніру... Як розстріляли 12 душ їхніх товаришів... Як „вольноопределяючий“, один з головних винуватців, кричав товаришам останній заповіт...

Як його крик забили барабани...

Як один ще довго стояв коло стовпа й не падав...

Як салдатам наказано було випустити на його ще по п'ять набоїв.

Як їх загребли там же, коло стовпів, у заготовані заздалегідь ями...

— Я й зараз найшов би, де вони загребені! Так перед собою й зараз бачу те місце... як живе...

Ми невільно замовкли.

Конячина важко п'ялася на круту гору.

Низини скінчилися: ми піднімалися на крутий і високий колишній берег Дніпра.

Це — Ірклій — знаменита колись козацька фортеця.

Ми приїхали.

Годинник показував годину ночі.

А через два дні дізнаємося тут, що Лимаря таки забито.

Розказують:

Член ВУЦВК'а взяв півтора десятка міліції, вистежив бандитів і застукав їх, з Лимарем на чолі, десь у клуні.

Там їх усіх і забито.

Може через те ми щасливо й проїхали?

Та в нас, не знаю, чи було що й брати.

Хіба — життя?

Але його в мене стільки разів хотіли забрати, що... воно, певно, страшило вже всяку вартість.

А тим часом — може й подорож таки свою докінчу.

А ні — хтось інший докінчить.

Бо ця дорога — велика, надто цікава й дуже — дуже довга.

З великим і близьким майбутнім.

І про неї ще заговорять не раз:

Бо не тільки широкою водою,

А й могутньою електричною силою

Старий оновлений Дніпро

Потече по всій Радянській Україні!

Vive le drapeau rouge!